



e-ISSN: 2148-4899

**Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**  
**Pamukkale University Journal of Divinity Faculty**

Bahar/Spring, 2024, 11 (1), 227-248

**KUR'AN'DA 'EN' (أَنْ) EDATININ FARKLI BİÇİMLERDE KULLANILMASI VE MÂNÂYA  
KATKISI**

**The Use of the Preposition 'En' (أَنْ) in Different Forms in the Qur'ân and Its Contribution to  
the Meaning**

**Şemsettin IŞIK**

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, semsettinisik@gmail.com,  
ORCID: 0000-0001-8872-801X

**Makale Bilgisi / Article Information**

<b>Makale Türü / Article Types:</b>	Araştırma Makalesi/Research Article
<b>Geliş Tarihi / Received:</b>	27.02.2024
<b>Kabul Tarihi / Accepted:</b>	21.05.2024
<b>Yayın Tarihi / Published:</b>	30.06.2024
<b>Cilt / Volume:</b>	11
<b>Sayı / Issue:</b>	1
<b>Sayfa / Pages:</b>	227-248

**Atıf / Cite as:** Işık, Şemsettin. "Kur'an'da 'En' (أَنْ) Edatının Farklı Biçimlerde Kullanılması ve Mânâya Katkısı" (The Use of the Preposition 'En' (أَنْ) in Different Forms in the Qur'ân and Its Contribution to the Meaning). *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 11/1 (2024), 227-248. Doi: 10.17859/pauifd.1444023.

**İntihal / Plagiarism:** Bu makale, Ithenticate intihal tarama programı ile taranmıştır. Ayrıca iki hakem tarafından da incelenmiştir. / This article has been scanned with Ithenticate plagiarism screening program. Also this article has been reviewed by two referees.

**Çıkar Çatışması / Conflict of Interest:** Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir. The Author declared that there is no conflict of interest

**Finansal Destek / Grant Support:** Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

[www.dergipark.gov.tr/pauifd](http://www.dergipark.gov.tr/pauifd)



2148-4899

*Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (PAUİFD), 11 (1) 2024: 227-248*  
**KUR'AN'DA 'EN' (أَنْ) EDATININ FARKLI BİÇİMLERDE KULLANILMASI VE  
MÂNÂYA KATKISI\***

**Şemsettin IŞIK\*\***

**Öz**

Arapçada cümle kuruluşları isim, fiil ve harflerden teşekkül etmektedir. Bazı kaynaklarda harfin ne olup ne olmadığı hususunda farklı yorumlar yapılmış ve o doğrultuda fikirler beyan edilmiştir. Burada bu tür tartışmalara girmemek için daha kuşatıcı olduğundan dolayı edat kavramını kullandık. Zira bu kavram, bütün harf türü kelimelerin yanında zamir, zarf ve bazı yardımcı fiilleri de kapsamaktadır. Bunların birçoğu, Kur'an-ı Kerim'de yer almıştır. Bu edatlardan bir tanesi, aynı şekilde yazılmasına rağmen, cümlenin yapısına ve mânâsına yaptığı katkı itibarıyla ayrı bir özellik taşımaktadır. Dolayısıyla 'en' yelpazesi altında yer alan her bir edat, çeşitli ayetlerde 'en-i muhaffefe', 'en-i masdariye (nasibe)', 'en-i nâfiye', 'en-i şartiye', 'en-i cazime', 'en-i tefsiriye' ve 'en-i zâide' adı altında yer almıştır. Hatta 'iz' ve 'liellâ' mânâsında da kullanıldığı olmuştur. Biz bu çalışmada, söz konusu edatları tümevarım metodu eşliğinde ele alarak, cümlenin yapısına ve mânâsına yaptıkları katkıları örnekleriyle birlikte ele aldık. Böylece Kur'an-ı Kerim'in doğru anlaşılmasına ve yorumlanmasına katkı sağlamak istedik.

**Anahtar Kelimeler:** Tefsir, Edatlar, En-i Muhaffefe, En-i Nâfiye, En-i Şartiye.

**The Use of the Preposition 'En' (أَنْ) in Different Forms in the Qur'ân and  
Its Contribution to the Meaning**

**Abstract**

The sentence structure in Arabic consists of nouns, verbs and letters (prepositions). Based on this, different interpretations have been made in some sources about what a letter is and what it is not, and definitions have been produced in this direction. In order not to enter into such discussions, we preferred to use the concept of preposition because it is more encompassing. Because this concept includes pronouns, adverbs and some auxiliary verbs as well as all letter type words. In this context, there are many prepositions in the Qur'ân. One of them is the prepositions under the 'an' spectrum, which are the same in spelling, but different in terms of the contribution they make to the structure and meaning of the sentence. Therefore, these are 'An al-muhaffafa', 'An al-masdariyya (nasibe)', 'An al-nâfiyya', 'an al-shartiyya', 'An al-jâzima', 'An al-tafsiriyya', in various verses. It was named 'An al-zâida'. It has even been used in the sense of 'trace' and 'liella'. In this study, we discussed the prepositions in question with the induction method and their contributions to the structure and meaning of the sentence, together with their examples, under main and subheadings. Thus, we wanted to contribute to the correct understanding and interpretation of the Holy Quran.

**Keywords:** Tafseer, Prepositions, An al-muhaffafa, An al-nâfiyya, An al-shartiyya.

\* Yazar makalede etik kurul izni gerektirecek bir durum bulunmadığını beyan etmiştir.  
\*\* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, semsettinisik@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8872-801X.

### Structured Abstract

By His mercy, Almighty Allah has addressed every community since the time of Prophet Adam through the messengers He chose from among them and through their own languages. In this way, each language was chosen as a language of revelation that provides communication between people on the one hand and between God and the chosen messengers on the other hand. Those deemed worthy of this status have become languages of revelation. In this way, this communication established between God and people has become a divine law that does not change over time. This type of communication continued until the last call, at times and places deemed necessary. It was repeated one last time with the words of the last Prophet Muhammad (pbuh) and the language he spoke, Arabic. In this invitation, the truths of the previous heavenly religions were confirmed, their mistakes were corrected, and the disputed issues were resolved. Thus, it has become a universal call that will continue until the end of time, covering the issues of yesterday, today and tomorrow. Since this was done with Arabic language material, it made it the final language of address of the revelation sent to the earth. Thus, a language of revelation was created through the linguistic elements of Arabic. For this reason, while some words of this language were taken exactly as they were, some of them were given new meanings and their semantic field was expanded. Some of them have been given a conceptual meaning in addition to their word meaning, providing a kind of richness of expression. For example, some forms of usage such as sawm (fasting), salat (prayer), zakat and pilgrimage represent those used both as words and concepts. Of course, in such cases, it is necessary not to ignore the language materials of Arabic such as verbs, nouns, letters, and its contribution to the words and meaning in the sentence in different ways. It is necessary to pay attention to these elements, especially those discussed in terms of letters or names in the sentence. Because prepositions, which are small language materials, have an important place that cannot be ignored in the structure of the sentence and the shaping of the meaning. As a matter of fact, these elements of the sentence include letter types, pronouns, adverbs and some auxiliary verbs, and each of them is accepted as a preposition. One of these is the prepositions under the 'en' spectrum, which are used in many parts of the Holy Quran. These prepositions are elements that are the same in terms of spelling, but different in terms of their contribution to the structure and meaning of the sentence. In various verses, these are 'en-i muhaffefe', 'en-i masdariye (nasibe)', 'en-i nâfiye', 'en-i conditional', 'en-i jazzime', 'en-i tefsiriye' and 'en-i tefsiriye'. It has been included under names such as 'en-i zâide'. In fact, among these, along with its own meaning, there was also a form used in the meaning of 'iz' and 'liella' depending on the situation. In order to understand and express the message in the verses correctly, each element of the sentence must be paid attention to without being underestimated or ignored. Because it is possible for a small member of staff to perform a big task in a sentence. As a matter of fact, some of the prepositions under the 'en' spectrum affected the sentence structure in which they were included, while some did not have any effect. However, it provided fluency and harmony to the words. On the other hand, each of these has added investigation and depth to the meaning. This reveals how important each element in the verses is and how tightly connected they are to each other. Thus, it has been revealed that this situation is of great importance for the correct understanding and correct interpretation of the Holy Quran, which is a miracle in terms of wording and meaning. In this study, we started by determining the usage patterns of the prepositions under the 'en' spectrum in the verses. Subsequently, we discussed what kind of contribution they make to the sentence they are in, under main and subheadings, in order to be more easily expressed and understood, accompanied by the examples we chose. Meanwhile, we concluded the contribution of the prepositions under the 'en' range to the meaning, with the help of the 'inductive method'. Thus, on the one hand,

we pointed out how important such prepositions are in understanding some verses, and on the other hand, we took care to contribute to the studies on various prepositions.

## GİRİŞ

Kur'an-ı Kerim, ilahî davetin sonuncusu ve üslûp itibariyle insanoğlunun şahit olduğu en beliğ bir kitaptır. Onda bütün incelikleriyle Arap dil malzemesi kullanılmış ve belagatin zirvesine oturtulmak suretiyle bir vahiy dili inşa edilmiştir. Böylece akıllara hitap edilerek, vicdanlar harekete geçirilmek istenmiştir. Bu sayede yeryüzüyle olan nihaî bağlantının canlı tutulması temin edilmiştir. Bu da doğal olarak bir dil belgesi olan Kur'an yoluyla olmuştur. Zira onun nâzil olduğu dönemde edebiyat ve hitabet alanında söz sahibi olan kimseler, dili iyi bilen ve kullanan anlamında kendilerini 'arab'; diğerlerini de rahat beyanda bulunamayanlar anlamında 'acem' diye niteleyip kendileriyle övünmüşlerdir. İşte böyle bir ortama gelen son kitap, lafız ve mânâ açısından muciz bir hâl almıştır. Bu da onu doğru anlayabilmek için vahiy dilini ve edebiyatını en iyi şekliyle bilmeyi zarurî kılmıştır. Bu yüzden Müslümanlar, asırlar boyu Kur'an-ı Kerim'i anlamaya ve onunla ilgili ilimleri öğrenmeye gayret sarfetmişlerdir. Hâliyle bu alandaki çalışmalar, ilk dönemlerden itibaren başlamış; daha sonraki dönemlerde hız kazanarak müstakil ilimler hâline gelmiştir. Bunlardan bir kısmı da Arap dili ve Edebiyatı çatısı altında toplanmıştır.

Son ilahî çağrıda Arapçanın vahiy dili olarak seçilmesi, diğer dillere oranla üzerinde daha fazla durulmasına neden olmuştur. Bu yüzden onun cümle yapısı ve öğeleri üzerinde ayrı ayrı durulmuş hatta "fiil, isim, kelime ve edatlar"<sup>1</sup> gibi dilin bütün unsurları tek tek incelemeye alınmıştır. Dil âlimleri de bu unsurlardan her birisinin hangi kurallar çerçevesinde nasıl yer aldığını tespit etmiş ve cümlenin yapısında bir köprü vazifesi gören bu tür edatların fonksiyonlarını ve anlamın şekillenmesine yaptıkları katkıları ele almışlardır. Bu esnada dile dair hususları tespit etme ve belirli kurallara bağlama konusunda ihtilafa düştükleri de olmuştur. Bu bağlamda deliller ileri sürerek kendi görüşlerinin doğruluğunu teyit etmeye çalışmışlardır. Böylece dilde yer alan elamanların kullanım biçimleri ve edâ ettikleri fonksiyonlara dair farklı görüşler doğmuştur. Bu da Arap dili ve edebiyatına dair sarf-nahiv, belagat gibi birbirinden farklı disiplinlerin vücut bulmasına ve Ulûmu'l-Kur'an'a dair çalışmaların gelişmesine büyük bir katkı sağlamıştır. Akabinde cümlenin lafız ve mânâ yönünü inceleyen ilim dalları, hızla aşama kaydetmiştir.

Söz konusu ilim dallarında, dili meydana getiren her unsur ele alınarak incelenmiş ve onlara dair kurallar, cahiliye dönemi şiirleri ve Kur'an-ı Kerim'deki kullanım biçimleri dikkate alınarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Bunlardan birisi de 'en' yelpazesi altında yer alan ilgeçler olmuştur. Bunlar, 'inne' edatının idğamının çözülmesi ve sonundaki üstün olan 'nûn' harfinin düşmesiyle meydana gelmiştir. Her ne kadar görünüş itibariyle iki harften müteşekkil olsa da kullanım yerleri ve cümleye

<sup>1</sup> Bu makalede harf, isim ve kelime üzerinde yapılan nahiv tartışmalarına girmemek ve meramı daha rahat ifade edebilmek için 'edat' lafzını kullandık. Böylece yapılan farklı isimlendirme ve tanımlamalardan da kaçınılmış olduk.

olan katkıları itibariyle birbirlerinden oldukça farklı bir yapıya sahip bulunmaktadır. İçinde yer aldıkları cümleye ‘en-i muhaffefe’, ‘en-i masdariye (nasibe)’, ‘en-i nâfiye’, ‘en-i şartiye’, ‘en-i câzime’, ‘en-i tefsiriye’ ve ‘en-i zaide’ olarak farklı şekillerde katkı yapmışlardır. Bundan dolayı nahiv ve meânî âlimleri, üzerinde durma ihtiyacı hissetmişlerdir.

‘En’ edatı bulunan ayetlere dikkatlice bakıldığında, bunların çeşitli isimler altında yer aldığı ve farklı anlamlar içerdiği görülmektedir. Bundan dolayı alanın uzmanları, bir karışıklığa ve anlama güçlüğüne neden olmaması için ‘en’ edatını çeşitli yönleriyle ele alıp netlik kazandırmaya gayret sarf etmiştir. Yine de bu durum, “söz konusu edatların tespiti ve cümleye katkısı üzerinde bazı ihtilafları beraberinde getirmiştir. Akabinde karşılıklı deliller ileri sürülmüştür.”<sup>2</sup> Hatta bu edatlardan bir tanesi de ‘zaid’ diye isimlendirilmiştir. Tabii ki onun ‘zaid’ diye isimlendirilmesi, onun işe yaramayan bir fazlalık olduğunu ve cümleden kaldırılması gerektiğini ifade etmemektedir. Cümlede zaid olarak isimlendirilen bu tür unsurlar, lafza akıcılık ve mânâyâ da bir derinlik kazandırmıştır. Bundan dolayı ‘en’ edatının Arap dilinde kullanım alanı, oldukça geniş bir yer tutmuştur.

“Kur’an-ı Kerim’deki diğer edatlarda olduğu gibi ‘en’ yelpazesi altında yer ilgeçleri topluca ele alan dilimizde müstakil bir çalışma yapılmamıştır.”<sup>3</sup> Bu durum, hat (yazı) ve lafız (söz) itibariyle küçük, deruhte ettiği görev itibariyle büyük olan bu edatın farklı şekillerde kullanımını ve mânâyâ olan katkısını örnekler eşliğinde sistematik bir biçimde ele alan bir çalışma yapmayı gerekli kılmıştır. Bunun akabinde bazı ayetlerin daha rahat bir şekilde anlaşılmasına ve anlamlandırılmasına katkı sağlamak için söz konusu edatlar çeşitli örnekler eşliğinde ana ve ara başlıklar altında ele alınıp incelenmiştir. Böylece bazı edatlar üzerine yapılan çalışmalara bir nevi katkı sağlama hedeflenmiştir.

## 2. En Edatının Kullanım Şekilleri

‘En’ yelpazesi altında bulunan edatlar, içinde yer aldıkları cümleyi oluşturan unsurlar arasında genellikle aktif olarak yer almıştır. Bu edatlardan bir kısmı, lafza ve

<sup>2</sup> Fâtıma Râşid er-Râcihî, “Eni’l-muhaffefeti fi’l-Kur’âni’l-Kerîm”, *Camiatü Kuveyt Külliyyetü’l-Adab, Mecelletü Külliyyeti’l-İnsâniyyât ve’l-Ulûmi’l-İctimâiyyeh*, (Sayı: 22, Kuveyt, 1420/1999), 215-216.

<sup>3</sup> Bk. Nadir Bulut, *Arap Dilinde Müevvel Masdar ve Kullanımları* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2020); Osman Aktaş, “Arapçada ‘Mâ’ Edatının Anlam Türleri: Amme Cüzü Örneği”, *Eskiye 44* (Eylül/September 2021); Hüseyin Şahin, *Arap Dilinde İn (ئ)‘i Şartiye ve Kur’ân-ı Kerim’deki Kullanımları* (Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018); Emre Çavdar, *Arap Dili’nde ‘Lâm’, ‘Lâ’, ‘Mâ’ Edatları ve Kur’ân-ı Kerîm’deki Kullanımları*, (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015); Ferit Dinçer, “Kur’ân’da İnne Edatının Kullanım Şekilleri ve Anlamı”, *Din ve Bilim-Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, (Haziran 2020/3); Gıyasettin Arslan, “Kur’an-ı Kerim’de Eyyü Edatı ve Tercüme Problemi”, *Bilimname XV*, (2008/2); Avnullah Enes Ateş, “Kur’an’da ‘Mâ’ Edatının Farklı Kullanımları ve Kur’an Yorumlarına Etkisi”, *Tefsir Araştırmaları Dergisi*, (Nisan/2018, Cilt: 2. Sayı: 1).

mânâya; bir kısmı da anlama katkı sağlamıştır. Detaylı bir şekilde incelendiğinde, bunların her birisinin hem lafza hem de mânâya bir derinlik ve ahenk kazandırdığı görülmektedir. Bu hususları, örnekler eşliğinde şöyle hülâsa etmek mümkündür.

### 2.1. En Edatının Muhaffefe Olarak Kullanılması

'En-i muhaffefe', 'enne' edatının idğaminin çözümlenerek üstün olan ikinci 'nûn' harfinin düşmesiyle meydana gelmiştir. Bundan dolayı 'enne' edatı gibi cümlenin başında yer almış ve herhangi bir hareke değişikliğine yol açmadan, cümlenin unsurlarını kendisine isim ve haber yapmıştır. Bu edatın, irab açısından cümlede âmil bir unsur olduğu ifade edilmişse de esas itibarıyla onun etkisinin lafza kazandırdığı ahenk ve mânâya yaptığı vurgu olduğu söylenmiştir.<sup>4</sup>

Bazı dil ve kıraat âlimleri de 'muhaffef en' edatının isim ve haber alma hususunda etkin olduğunu ve cümlede hazfedilen şe'n (durum) zamirin onun ismi, geri kalan kısmın da haberi olduğunu söylemiştir.<sup>5</sup> Yani 'en-i muhaffefe, mânâ itibarıyla kesinlik ifade eden fiillerden sonra gelmekte ve damir-i şe'n onun ismi, kendisinden sonra gelen cümle de onun haberi olmaktadır. Eğer 'en' edatından sonra fiil cümlesi gelirse, yapılan vurguya uygun olması için fiilin kesinlik bildirmesi ve verilen haber üzerinde herhangi bir şüphenin bulunmaması gerekmektedir. Haberinin isim cümlesi veya camid bir fiil olması durumunda da 'en' edatı ile haberinin arasına herhangi bir ayırıcı unsurun girmesi gerekmemektedir.<sup>6</sup>

'En-i muhaffefe'nin cümlenin yapısına etki ettiğine dair, "عَلِمَ أَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضًى" (O, içinizde hastalar olacağını bilmektedir) şeklindeki ayet<sup>7</sup> ve benzerleri örnek gösterilmiştir.<sup>8</sup> Bunun izahı da 'alime ennehü' (عَلِمَ أَنَّهُ) şeklinde hazfedilen (düşürülen) 'şe'n' zamiri, nasb mahallinde 'in-i muhaffefe'nin ismi; akabinde gelen kısım da fiil cümlesi olarak haberidir denilmek suretiyle yapılmıştır.<sup>9</sup> Bu edata has olan diğer bir husus da kendisinden sonra dua içermeyen bir fiilin haber cümlesi olarak gelmesi

<sup>4</sup> Mustafa b. Hamza, *Netâyicü'l-efkâr şerhu izhâri'l-esrâr*, (İstanbul: Binezâreti Muhammed Lebîb, 1277), 46; Muvaffakuddîn Ali b. Yeîş, *Şerhu'l-mufasssal*, (Mısır: İdâretü't-Tibâti'l-Münîreh, ty.), 8/59; Abbas Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfi mea rabtihi bi'l-esâlibi'r-refiati ve'l-hayâti'l-lüğaviyyeti'l-müteceddideh*, (Mısır: Dâru'l-Meârif, 2018), 1/678-679; er-Râcihî, "Eni'l-muhaffefeti fi'l-Kur'âni'l-Kerîm", 221.

<sup>5</sup> Ebu Abdillâh Bedrüddin Muhammed b. Abdullâh ez-Zerkeşi, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân*, Muh: M. Ebu Fadl, (Beyrut: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabîyyeh İsa el-Babî El-Halebî ve Şürekâüh, 1376/1957), 4/225; Zeynüddin Muhammed b. Ali el-Birkevî, *İzhârü'l-esrâr fi'n-nahv*, (Beyrut: Dâru'l-Minhâc li'n-Neşri ve't-Tevzi', 1430/2009), 63-64; er-Râcihî, "Eni'l-muhaffefeti fi'l-Kur'âni'l-Kerîm", 217.

<sup>6</sup> el-Birkevî, *İzhârü'l-esrâr fi'n-Nahv*, 63-64; Abdulcebbar Fethi Zeydan, "Eni'l-muhaffeh mine's-seqileti fi'l-Kur'âni'l-Kerim Dirasetün Nahviyyetün", *Camiatü Musul, Külliyyetü't-Terbiyyeti'l-İslamiyyeh, Mecelletü Ebhasi Külliyyeti't-Terbiyyeti'l-İslamiyyeh*, (Cilt: 4, Sayı, 3, Musul, 2006), 93.

<sup>7</sup> el-Müzzemmil: 73/20.

<sup>8</sup> Yunus: 10/10; el-A'râf: 7/44.

<sup>9</sup> Bu ayette yer alan 'en' edatının, masdariye olduğu da söylenmiştir. (Bk. Behcet Abdülvahid eş-Şeyhlî, *Belâgatü'l-Kur'âni'l-Kerîm fi'l-ı'câz irâben ve tefsîren bi ı'câz*, (Amman: Mektebetü Dandîs, 1422/2001), 5/227, 9/425, 10/379.

durumunda başına ‘sin’ (س), ‘qad’ (قد), ‘lâ’ (لا), ‘len’ (لن) ve ‘lem’ (لم) edatlarının eklenmiş olmasıdır.<sup>10</sup> Gerekli şartların bulunmaması durumunda, bazı ayetlerde olduğu gibi söz konusu unsurlar yer almamaktadır.<sup>11</sup>

Üzerinde durulması icap eden diğer bir konu da ‘en-i muhaffefe’ ile ‘en-i masdariye’ arasındaki benzerliktir. Nahiv âlimleri, bu iki edatı birbirinden ayırtan bazı özelliklerden bahsetmişler ve bunların başında da ‘en-i masdariye’den önce tahkik ve rüçhan ifade eden fiillerin geldiğini söylemişlerdir. Akabinde ‘en-i muhaffefe’nin, isim ve şart cümlesinde ya da çekimli dua veya çekimsiz camid fiillerinin başında yer almasını, en bariz fark olarak ifade etmişlerdir. ‘En-i muhaffefe’, ‘en-i masdariye’nin yer alacağı bir cümleye dâhil olduğunda, ikisini birbirinden ayırtmak için fiilin çekimli olup olmadığı yanında ‘in’ (إن), ‘len’ (لن), ‘lemmâ’ (لَمَّا), ‘lem’ (لم), ‘lâ’ (لا) ve ‘mâ’ (مَا) gibi nefiy edatlarından birisinin veya ‘se’ (س) ve ‘sevfe’ (سَوْفَ) ya da ‘qad’ (قَدْ) ön takısının yer alıp almadığına bakmak gerekmektedir. Zira ‘en-i masdariye’ ile başında yer aldığı fiil arasında söz konusu ilgeçler girmemektedir. Bu bağlamda ‘lâ-i nâfiye’, ‘en-i masdariye’ ile başına geldiği fiil arasında girdiği için Mâide sûresi 71. ayet bundan istisna edilmiştir.<sup>12</sup>

‘En-i muhaffefe’, isim cümlesinin başında;<sup>13</sup> fiil cümlesinde ‘len’ (لن),<sup>14</sup> ‘lem’ (لَمَّا),<sup>15</sup> ‘lâ-i nâfiye’ (لا),<sup>16</sup> ‘sin’ (س)<sup>17</sup> ve ‘qad’ (قَدْ)<sup>18</sup> edatlarından önce yer almıştır. Aynı şekilde, şart cümlesinde ‘lev’ (لَوْ) ve ‘iza’ (إِذَا) ilgeçlerinden önce,<sup>19</sup> camid<sup>20</sup> ve engin bir muhtevaya sahip olan<sup>21</sup> dua fiillerinden<sup>22</sup> ve nida harfinden önce<sup>23</sup> yer almaktadır. Muhaffef ‘en’ edatı, söz konusu durumlarda cümlenin öğelerinden herhangi birisine

<sup>10</sup> Abdulkâhir el-Cürçânî, Şerhu’l-cümel fi’n-nahvi, thk. H. Abdulkâdir İsâ (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2011), 176.

<sup>11</sup> Bk. el-Maide 5/71; el-A’raf: 7/185; Taha: 20/89; el-Cin: 72/16.

<sup>12</sup> İbn Hamza, *Netâyicü’l-efkâr şerhu izhâri’l-esrâr*, 46-47; el-Birkevî, *İzhârü’l-esrâr fi’n-nahv*, 63-64; er-Râcihi, “Eni’l-muhaffefeti fi’l-Kur’âni’l-Kerîm”, 220-221; el-Beşir Siddîk Abdülvahid Ahmed, *Evcühü’l-hilâf havle in ve en el-hafifeteyn*, Bahsün lineyli dereceti’ d-doktora-Dırasâtün Nahviyyetün (Hartûm: Camiatu Hartûm Külliyyetü’ d-Dırasâti’l-Ulyâ Kısmu’l-Lügati’l-Arabiyyeh, Sudan, 1427/2006), 171-172.

<sup>13</sup> el-A’râf: 7/43-44, 46; et-Tevbe: 9/118; Yunus: 10/10; Hûd: 11/14; el-Enbiya: 21/87; en-Nûr: 24/7, 9.

<sup>14</sup> el-Enbiya: 21/87; el-Hâc: 22/15; Muhammed: 47/29; el-Fetih: 48/12; et-Teğâbün: 64/7; el-Cin: 72/12; el-Müzzemmil: 73/20; el-Kıyâme: 75/3; el-İnşikâk: 84/14; el-Beled: 90/5.

<sup>15</sup> el-En’âm: 6/131; el-Beled: 90/7.

<sup>16</sup> el-Maide 5/71; en-Necm: 53/37-38; el-Hadid: 57/29.

<sup>17</sup> el-Müzzemmil: 73/20.

<sup>18</sup> el-Maide 5/113; el-A’râf: 7/44; el-Cin: 72/28.

<sup>19</sup> en-Nisa: 4/140; el-A’râf: 7/100; er-Râd: 13/31; Sebe’: 34/14; el-Cin: 72/15-16.

<sup>20</sup> el-A’râf: 7/185; en-Necm: 53/36-39.

<sup>21</sup> Ali Soylu, “Kur’an’da Hz. İbrahim’in Duâlarındaki Evrensel Prensipler”, *Uluslararası Hz. İbrahim ve Nübüvvet Sempozyumu*, ed. Atilla Yargıcı vd. (İstanbul: Nida Yayıncılık, 2019), 2/179.

<sup>22</sup> en-Nûr: 24/9; en-Neml: 27/8.

<sup>23</sup> el-Kasas: 28/30; es-Sâffât: 37/104-105.

bitişmeden gelebileceği gibi bitişmiş olarak gelmesi de mümkündür. Bu hususu, şöyle hülâsa edebiliriz:

### 2.1.1. 'En-i muhaffefe'nin yalın hâlde olması

'En-i muhaffefe, cümlelerin herhangi bir elamanına bitişmeden müstakil olarak bulunabilmektedir. Bu durumda, irab açısından etkin bulunmamaktadır. Bu durumu, şu ayetlerde görmek mümkündür.

Örnek: 1

دَعَوَاهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ وَأَجْرٌ دَعَوَاهُمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

"Onların oradaki duası, Allah'ım! Seni bütün noksan sıfatlardan tenzih ederiz (şeklindedir). Orada (karşılaştıklarında) birbirlerine söyledikleri (söz) selâmdır. Dualarının sonu da şüphesiz hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur (şeklindedir)."<sup>24</sup>

Örnek: 2

فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ أَنْ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ

"Aralarından bir münadi, Allah'ın lâneti zalimler üzerine olsun diye bağıırır."<sup>25</sup>

Bu ayetlerde olduğu gibi 'en-i muhaffefe', cümlede kendisinden sonra isim geldiği zaman amel etmekten düşmektedir. Fiil geldiğinde de onu nasb etmektedir.<sup>26</sup> Bu husus, "أَيَحْسَبُ أَنْ لَمْ يَرَهُ أَحَدٌ" (insan, kendisini hiçbir kimsenin görmediğini mi sanıyor)<sup>27</sup> ayetinde de olduğu gibi bazı yerlerde nasb olarak gelmiştir.<sup>28</sup>

### 2.1.2. 'En-i muhaffefe'nin muttasıl 'nâ' (نَا) zamirleriyle birlikte olması

'En-i muhaffefe, çeşitli ayetlerde muttasıl 'nâ' (نَا) zamirleriyle birlikte 27 defa yer almıştır.<sup>29</sup> Bu edat, diğer kullanımlarında 'muhaffef en' olarak amel etmemesine rağmen, nefis-i mütekellim meal ğayr muttasıl zamir sıygası olan 'nâ' ile idğam edildiğinde, adeta aslına rücu edip, 'enne' hâlini almış gibi lafza ve mânâya etki etmektedir. Bu hususu, şu örneklerde görmek mümkündür:

Örnek: 1

وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنْ اقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ أَوْ اخْرَجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ مَا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ

<sup>24</sup> Kur'an Yolu Meâli, çev. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2017); Yunus: 10/10.

<sup>25</sup> el-A'râf: 7/44; Müzzemmil: 73/20.

<sup>26</sup> İbn Yeîş, Şerhu'l-mufassal, 8/76-77.

<sup>27</sup> el-Beled: 90/7.

<sup>28</sup> el-Mâide: 5/71; eş-Şuarâ: 26/82; el-Müzzemmil: 73/20.

<sup>29</sup> Âl-i İmran: 3/52, 64; en-Nisa: 4/66; el-En'âm: /157; er-Ra'd: /41; Meryem: /67, 83; Tâhâ: 20/134; el-Enbiya: 21/44; en-Neml: 27/51, 86; el-Ankebût: 29/51, 67; es-Secde: 32/27; Yasin: 36/41, 71, 77; ez-Zuhruf: 43/80; el-Cin: 72/5, 8-14; Abese: 80/25.



*“Gerçekten biz, kendinizi öldürün veya yurtlarınızdan çıkın diye emretseydik, onların pek azı hariç bunu yapmazlardı.”*<sup>30</sup> Bu durum, diğer bir örnekte de şöyle yer almaktadır:

Örnek: 2

قَلَمًا أَحْسَنَ عَيْسَىٰ مِنْهُمْ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ آمَنَّا بِاللَّهِ وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ

*“İsa, onlardaki inkârcılığı sezince, bana Allah yolunda kimler yardımcı olacak dedi. Havârîler de biz, Allah yolunun yardımcılarıyız ve O'na inandık; şahit ol; şüphesiz biz, 235üslümanız dediler.”*<sup>31</sup>

‘En-i muhaffefe’nin muttasıl ‘nâ’ (نَا) zamirleriyle birlikte yer almasına örnek olarak gösterilen bu ayetlerde ‘en’ edatı, ‘en-i muhaffefe’ olmasına rağmen, ‘enne’ gibi isim cümlesinin başında yer almıştır. ‘Biz’ anlamına gelen ‘nâ’ (نَا) zamiri ismi, akabinde gelen kısmı da haberi olmak üzere cümlenin öğelerinin şekillenmesinde etkin bir rol oynamıştır.<sup>32</sup> Ayrıca tekit edatı olması hasebiyle mânâyı da teyit etmiştir.

2.1.3. ‘En-i muhaffefe’nin lâ-i nâfiye (لَا) ile bitişik olması

‘En-i muhaffefe’, bazen de cümleyi olumsuzlaştıran ‘lâ-i nâfiye’ ile idğam edilmiş bir şekilde ayetlerde yer almıştır. Bu hususu, şu örneklerde daha net bir şekilde görmek mümkündür:

Örnek: 1

أَلَّا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ

*“Hiçbir günahkâr, bir başkasının günahını yüklenmez.”*<sup>33</sup>

Örnek: 2

أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا

*“Onlar, zarar ve yarar sağlamayan o putun kendilerine bir söz söyleyip karşılık veremediğini görmezler mi?”*<sup>34</sup>

Örnek: 3

لِنَلَّا يَعْلَمَ أَهْلَ الْكِتَابِ أَلَّا يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَيْءٍ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَأَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ

<sup>30</sup> en-Nisa: 4/66

<sup>31</sup> Âl-i Imrân: 3/52.

<sup>32</sup> eş-Şeyhlî, *Belağatü'l-Kur'âni'l-Kerîm fî'l-icâz i'râben ve tefsîren bi'l-icâz*, 2/73-74; Muhyiddîn ed-Dervîş, *I'râbü'l-Kur'âni'l-Kerîm ve beyânüh*, Yemâme-Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 1412/1992, 1/518-519.

<sup>33</sup> en-Necm: 53/38.

<sup>34</sup> Taha: 20/89.

*"Ehl-i kitap, Allah'ın lütfu üzerinde kesinlikle her hangi bir takdir güçlerinin bulunmadığını, bütün lütfun O'nun elinde olduğunu ve dilediğine verdiğini bilsin. Allah büyük lütuf sahibidir."*<sup>35</sup>

Bu bağlamda örnek olarak verilen ayetlerde de görüldüğü gibi 'en-i muhaffefe', cümlelerin irab yapısı üzerinde herhangi bir şekilde etkin rol oynamamıştır. Fakat lafzın nazmına bir ahenk, mânâsını da tahkik kazandırmıştır.

## 2.2. En Edatının Nasibe (Masdariye) Olarak Kullanılması

'En-i nasibe' (en-i masdariye), mazi ve muzari fiilin başında yer alan bir edattır. Bu edat, mazi fiil mebni olduğu için takdir yolu ile muzariyi de açıktan nasb etmekte ve ona istikbal mânâsı kazandırmakta<sup>36</sup> ve kendisine has birtakım hususiyetlere sahip bulunmaktadır.<sup>37</sup> Bunları, şu örneklerde açıkça görmek mümkündür:

### Örnek: 1

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ قَالَ أَنَا أُحْيِي وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالسَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ.

*"Allah'ın kendisine verdiği iktidara dayanarak İbrahim ile Rabbi hakkında tartışanı görmedin mi? O zaman İbrahim, ona Rabbim dirilten ve öldürendir demişti. (o sırada) Nemrut, ben de diriltir ve öldürürüm demişti. (Bunun üzerine) İbrahim de Allah güneşi doğudan getirmektedir. Haydi, sen de onu batıdan getir (de görelim) demişti. (Bu durum karşısında) inkârcı kişi, şaşırıp kalmıştı. Allah, zalimleri hidayete ulaştırmaz."*<sup>38</sup>

'En-i masdariye', bu ayette mazi fiilin başında yer almıştır. Başında yer aldığı fiilin mazi olması nedeniyle mahallen nasb etmiş ve mânâsını da 'verdiği' şekline dönüştürmek suretiyle masdarlaştırmıştır.<sup>39</sup>

### Örnek: 2

قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنْ تَدْهُبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ.

*"Babaları, Yusuf'u götürmeniz beni üzer. Siz farkında olmadan kurdun onu yemesinden korkarım dedi."*<sup>40</sup>

<sup>35</sup> el-Hadîd: 57/29.

<sup>36</sup> Hasan, *en-Nahvu'l-vâfi meâ rabtîhi bi'l-esâlîbi'r-refîati ve'l-hayâti'l-lüğaviyyeti'l-müteceddideh*, 4/282-284; Abdurrahman b. Celâleddin es-Suyûtî, *Hem'ul-hevâmi' fi şerhi cem'il-cevâmi'*, thk. A. Şemsüddîn, (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1998), 2/281-285.

<sup>37</sup> Bk. Bulut, *Arap Dilinde Müevvel Masdar ve Kullanımları*, 49-80.

<sup>38</sup> el-Bakara: 2/258.

<sup>39</sup> Bk. eş-Şeyhlî, *Belâgatü'l-Kur'âni'l-Kerîm fi'l-i'câz irâben ve tefsîren bi i'câz*, 5/227, 9/425, 10/527.

<sup>40</sup> Yusuf: 12/13.

Bu ayette de ‘en-i masdariye’ iki muzari fiilin başında yer almak suretiyle hem irab olarak hem de ‘götürme’ ve ‘yeme’ fiillerini müevvel masdara dönüştürerek mânâ üzerinde etkili olmuştur.

Örnek: 3

إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ مِن قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

“Nuh’u, milletine can yakan bir azap gelmezden önce, onları uyar diye gönderdik.”<sup>41</sup>

‘En-i masdariye’nin bu ayette olduğu gibi emir siygasından önce de gelebileceği belirtilmiştir.<sup>42</sup> Aynı zamanda ‘en-i masdariye’ aşağıdaki ayetlerde yer aldığı gibi şüphe, rica ve arzu ifade eden fiillerin başında da yer almıştır.

وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ

“Hesap günü hatalarımı bağışlamasını umduğum O’dur.”<sup>43</sup>

Bu ayette ‘en’ edatı, bağışlanma umudu ifade eden muzari bir fiilin başına gelmiş ve onu nasb etmiştir. Bağışlanma arzusunun, güçlü bir şekilde olduğuna da işaret etmiştir. Buna benzer bir durumu, şu örnekte görmek mümkündür:

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَوْؤُفٌ رَّحِيمٌ

“Allah’ın yeryüzünde olanları ve emri uyarınca denizde akıp giden gemileri hizmetinize verdiğini ve emri doğrultusunda gökyüzünün yerküre üzerine düşmesinin engellediğini görmüyor musun? Kuşkusuz Allah, insanlara çok şefkatli ve merhametlidir.”<sup>44</sup>

Bu ayette de ‘en-i masdariye’, irab yönünden başında yer aldığı fiili nasb ederek masdarlaştırmıştır. Bu edat ile ilgili diğer bir husus da cümlede yalın olarak bulunduğu gibi idğamlı olarak da bulunmuş olmasıdır. Bu hususları şöyle hülasa etmek mümkündür:

### 2.2.1. ‘En-i masdariye’nin cümlede yalın olarak yer alması

Örnek: 1

إِنَّ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمِ الْبَيْمِ

“Sadece Allah’a kulluk edin. Doğrusu sizin namınıza elem verici bir günün azabından korkuyorum.”<sup>45</sup>

Örnek: 2

<sup>41</sup> Nuh: 71/1; eş-Şeyhlî, *Belâgatü'l-Kur’âni'l-Kerîm fi'l-ı’câz irâben ve tefsîren bi ı’câz*, 10/321.

<sup>42</sup> ed-Dervîş, *I’râbü'l-Kur’âni'l-Kerîm ve beyânüh*, 10/222.

<sup>43</sup> eş-Şuarâ: 42/82.

<sup>44</sup> el-Hac: 22/65.

<sup>45</sup> Hûd: 11/26.

أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ

“Ey Âdemoğulları! Şeytana tapmayın; o, sizin açık bir düşmanınızdır diye uyardım mı?”<sup>46</sup>

### 2.2.2. En-i masdariye'nin cezmeden 'lâ-i nafiye' ile idğamlı olarak yer alması

'En-i masdariye', ayetlerde cezm eden 'lâ-i nafiye' (لَا) ile 'ellâ' (أَلَّا) şeklinde idğamlı olarak 17 defa yer almış<sup>47</sup> ve nasb edatı olarak cümlenin yapısına da etki etmiştir.<sup>48</sup> Bu hususu, şu örneklerde görmek mümkündür:

Örnek: 1

وَحَسِبُوا إِلَّا تَكُونُ فِئْتَنَةً فَعَمُوا وَصَمُوا

“Başlarına (yaptıklarından dolayı) bir felâketin gelmeyeceğini sanarak kör ve sağır kesildiler.”<sup>49</sup>

Örnek: 2

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً قَالَ آيَتُكَ إِلَّا تُكَلِّمَ النَّاسَ ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا

“Rabbim! (bana çocuğum olacağı konusunda) bir işaret ver dedi. Allah da (bu hususta) sana işaret, üç gün insanlarla (sağlıklı olmana rağmen) konuşamamandır buyurdu.”<sup>50</sup>

'En-i masdariye', bu ayetlerde cezmeden 'lâ-i nafiye' ile idğamlı bir şekilde yer almıştır. Böylece hem cümlenin irab yönünden şekillenmesine hem de mânânın vurgulu bir şekilde ifade edilmesine katkı sağlamıştır.

### 2.2.3. 'En' edatının, muzari fiili nasb edip masdarlaştırması ve cümlenin mübtedasını oluşturması

Örnek:

وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

“Eğer bilerseniz, oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.”<sup>51</sup>

### 2.2.4. 'En' edatının, cümlenin failini (ismini) oluşturması

<sup>46</sup> Yasin: 36/60; el-A'râf: 7/105, 169; et-Tevbe: 9/118; el-Enbiya: 21/87; el-Hac: 22/26; el-Mümtehine: 60/12; el-Kalem: 68/24.

<sup>47</sup> Meryem: 19/10, 25, 48; Taha: /89, 93, 118; eş-Şuarâ: /3; en-Neml: 27/25, 31; Fussilet: 41/14, 30; el-Ahkâf: 46/21; en-Necm: 53/38; er-Rahmân: 55/8; el-Hadîd: 57/10, 29; Abese: 80/7.

<sup>48</sup> Behçet, *Belağatü'l-Kur'âni'l-Kerîm fî'l-i'câz i'râben ve tefsîren bi'l-icâz*, 6/132.

<sup>49</sup> el-Mâide: 5/71.

<sup>50</sup> Meryem: 19/10, 24, 48; el-Bakara: 2/282; Taha: 20/89, 93, 118; eş-Şuarâ: 26/3; en-Neml: 27/25, 31; Fussilet: 41/14, 30; el-Ahkâf: 46/21; en-Necm: 53/38; er-Rahmân: 55/8; el-Hadîd: 57/10, 29; Abese: 80/7.

<sup>51</sup> el-Bakara: 2/184, 237; en-Nisa: 4/25; en-Nûr: 24/60.

Örnek:

مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ وَلَا يَرْغَبُوا بِأَنفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ

*“Medine halkı ve çevresindeki bedevilere, Allah’ın Resûlüne katılmaktan geri kalmaları ve kendi canlarının derdine düşmeleri yakışmaz.”<sup>52</sup>*

### 2.2.5. ‘En’ edatının, cümlelerin mef’ulünü oluşturması

Örnek:

وَمَا كَانَ هَذَا الْقُرْآنُ أَنْ يُفْتَرَىٰ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ نَحْنُ نَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ

*“Bu Kur’an, Allah tarafından indirilmiş olup, başkası tarafından uydurulmuş değildir. O, kendinden önceki kitapların (asıllarını) doğrulamakta ve kitabın (yasalarını) açıklamaktadır. Onun âlemlerin rabbi tarafından indirilmiş olduğunda hiç şüphe yoktur.”<sup>53</sup>*

### 2.2.6. ‘En’ edatının, cümlelerin mudafun ileyhini (tamlayanını) oluşturması

Örnek:

قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ أَوْ يَلْبَسَكُمْ شِيْعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ

*“De ki: Allah üstünüzden ya da ayaklarınızın altından bir azap göndermeye veya sizi gruplar hâline koyarak birbirinizin acısını tattırmaya kadiridir.”<sup>54</sup>*

Netice itibariyle ‘en-i masdariye’nin muzari fiili nasb etmesi için ‘en-i müfessere’ ve ‘en-i muhaffefe’ edatı olmaması gerekmektedir. Ancak o zaman “muzari fiili nasb ederek masdarlaştırmakta ve içinde yer aldığı cümlelerin duruma göre mübtedası, faili, mef’ulü ya da mudafun ileyhi (tamlayanı) ile birlikte yer almaktadır.<sup>55</sup>

### 2.3. En Edatının Nâfiye Olarak Kullanılması

Bazı nahiv âlimleri, ‘en-i nafiye’nin ‘lâ’ mânâsında olumsuzluk ifade ettiğini söylemiştir. Bunu da Âl-i İmrân sûresi 73. ayete dair yapılan izahlara dayandırmıştır.<sup>56</sup> Bu husus, söz konusu ayette şöyle yer almıştır:

وَلَا تُؤْمِنُوا إِلَّا لِمَنْ تَبِعَ دِينَكُمْ قُلْ إِنَّ الْهُدَىٰ هُدَىٰ اللَّهِ أَنْ يُؤْتَىٰ أَحَدٌ مِمَّا أُوْتِيتُمْ أَوْ يُحَاجُّوْكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْ قُلْ إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

*“Kendi dininize inananlardan başkasına kesinlikle inanmayın. Resûlüm! Doğru yol, sadece Allah’ın yoludur de. (Onlar, bunun üzerine kendi aralarında) size verilen benzeri başka hiç kimseye verilmedi ve rabbinizin huzurunda size karşı delilleri de*

<sup>52</sup> et-Tevbe: /120; Yunus: /2; el-A’râf: 7/2.

<sup>53</sup> Yunus: 10/37; en-Nisa: 4/28; el-Mâide: /52; el-En’âm: 6/35; el-Kehf: 79; ez-Zümer: /12; Nuh: /1.

<sup>54</sup> el-En’âm: 6/65; el-Bakara: 2/25, 216; el-A’râf: 7/129; el-Ankebût: 29/1-2; el-İsrâ: /8.

<sup>55</sup> ez-Zerkeşi, *el-Burhân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, 4/223-225; Ahmed, *Evcühü’l-hılâf havle in ve en el-hafifeteyn*, 91-93.

<sup>56</sup> ez-Zerkeşi, *el-Burhân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, 4/227; er-Râcihî, “Eni’l-Muhaffefeti fi’l-Kur’âni’l-Kerîm”, 224.

yoktur (dediler). Resûlüm! (Onlara) lütuf ve ihsan Allah'ın elindedir; dilediğine verir; O'nun rahmeti geniştir ve O her şeyi hakkıyla bilir de.”<sup>57</sup>

Dilbilimci bir müfessir olan Ferrâ, bu ayette yer alan 'en' edatının, 'lâ' mânâsında olumsuzluk ifade ettiğini ve 'en-i nâfiye' olduğunu söylemiştir.<sup>58</sup> Bazı âlimler de bu edatın, “yani size verilenin benzeri, başkasına da verildi” anlamında masdariye olduğunu söylemişlerdir.<sup>59</sup> Müfessir Razî de bu ayetin Allah'ın beyanı ya da ehl-i kitabın sözü olma ihtimali taşıması bakımından zor ve müşkül bir yapıya sahip olduğunu belirtmiştir. İkinci ihtimale yönelik olarak “en yû'ta” şeklinde başlayan kısma dair şöyle bir açıklamada bulunmuştur: Ey ehl-i kitap! Size verilenin benzeri, Hz. Muhammed'e veriliyor diye mi ya da müslümanların rabbinizin huzurunda aleyhinize deliller getirmesinler diye mi bu şekilde karşı çıkıyorsunuz?<sup>60</sup>

Yukarıdaki örnekte yer alan 'en' edatının hem nafiye hem de masdariye olarak anlaşılmasına, içinde yer aldığı metin imkân vermiştir. Bu da mânâ yönünden bir zenginlik oluşturmuş ve bazı âlimler tarafından kabul görmüştür.

#### 2.4. En Edatının Şartıye Olarak Kullanılması

'En-i şartıye', cümlede yalın halde bulunduğu gibi 'mâ' edatı ile idğam edilmiş bir şekilde de bulunmaktadır. Her iki durumda hem nazmın akışına hem de mânânın netleşmesine katkı sağlamıştır. Söz konusu durumu, şu alt başlıklar altında ele almak mümkündür:

##### 2.4.1. 'En' şart edatının yalın hâlde olması

'En' şart edatı, cümle içinde herhangi bir unsura bitişmeden yer alabilmektedir. Bunu şu örnekte de görmek mümkündür:

“فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى

“Eğer (şahit olarak) iki erkek bulunmazsa, şahitlerden rıza göstereceğiniz bir erkek ve birisi yanılırsa diğeri ona hatırlatsın diye iki de kadın (olsun).”<sup>61</sup>

Bazı dil uzmanlarına göre bu ayette yer alan 'en tedille' ibaresi, “yani onlardan birisinin yanılması durumunda, diğeri ona hatırlatsın” şeklinde 'en-i masdariye';<sup>62</sup> bazılarına göre de kendisinden sonraki cümlenin başında 'fe' harfinin gelmesinden

<sup>57</sup> Âl-i İmrân: 3/73.

<sup>58</sup> Ebu Zekeriyâ Yahya b. Ziyâd el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, Muh: Ahmed Yusuf vd, (Mısır: Dâru'l-Mısıryye li't-Te'lif ve't-Terceme, (ty), 1/222.

<sup>59</sup> eş-Şeyhlî, *Belâgatü'l-Kur'âni'l-Kerîm fi'l-i'câz ırâben ve tefsîren bi'l-i'câz*, 2/97; er-Râcihî, “Eni'l-Muhaffefeti fi'l-Kur'âni'l-Kerîm”, 224.

<sup>60</sup> er-Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu'l-Gayb - et-Tefsîru'l-Kebîr* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, H. 1420), 8/259-260.

<sup>61</sup> el-Bakara: 2/282.

<sup>62</sup> Behçet, *Belâgatü'l-Kur'âni'l-Kerîm fi'l-i'câz i'râben ve tefsîren bi'l-icâz*, 1/574; ed-Derviş, *I'râbü'l-Kur'âni'l-Kerîm ve beyânüh*, 1/437.

dolayı ‘en-i şartiye’dir.<sup>63</sup> Bu durumda da ayetin mânâsı, ‘eğer onlardan birisi yanılırsa, diğeri ona hatırlatsın’ şeklinde olmaktadır.

#### 2.4.2. Şart ifade eden ‘en’ edatının, ‘mâ’ ile idğam olması

‘En-i şartiye’ ile ‘mâ’ edatı, Kur’an-ı Kerim’de 59 yerde<sup>64</sup> ‘emmâ’ (أَمَّا) şeklinde idğamlı bir biçimde yer almış<sup>65</sup> ve mânâyâ hususiyet kazandırarak teyit etmiştir.<sup>66</sup> Bu durumu şu örnekte görmek mümkündür:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ

“Şüphesiz Allah sivrisineği ve onun üzerindeki bir varlığı misal vermekten çekinmez. İman edenlere gelince, bu tür misallerin Rabbinden gelen gerçekler olduğunu bilirler. Kâfirler ise, Allah böyle bir misal vermekle neyi kastetmektedir derler. Allah o misal ile birçok kimseyi saptırır, birçoğunu da doğru yola yöneltir. Allah verdiği misal ile sadece fâsıkları saptırır.”<sup>67</sup>

Bu ayette olduğu gibi ‘mâ’ ile idğam olan ‘en’ edatı, cümlenin irab yapısına etki etmemiştir. Fakat mânânın tahkikine ve vurgusuna katkı sağlamıştır.

#### 2.5. En Edatının Câzime Olarak Kullanılması

‘En-i câzime’, geçmişte bazı Arap kabileleri tarafından kullanılmış ise de herhangi bir karışıklığa yol açmaması için bugün bu tarz kullanımlar terk edilmiştir. Bu bağlamda nahiv kitaplarında “أواصل العمل إلى أن يكتمل أو أن ينته وقته” (tamamlana ya da süresi doluna kadar göreve devam edeceğim) şeklindeki cümle, bir örnek olarak yer almıştır.<sup>68</sup>

#### 2.6. En Edatının Tefsiriye (Müfessere) Olarak Kullanılması

En-i tefsiriye (en-i müfessere), kendisinden öncesini ‘yani’ ifadesiyle açıklayan ve cümlenin irab yapısında aktif bir şekilde rol oynamayan bir edattır. Onun etkisi, mânânın netlik ve genişlik kazanmasında kendisini göstermektedir. Bu da kendisinden önce müstakil tam bir cümlenin yer alması, akabinde gelen cümlenin

<sup>63</sup> ez-Zerkeşi, *el-Burhân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, 4/227; er-Râcihi, “Eni’l-muhaffefeti fi’l-Kur’âni’l-Kerîm”, 215-223.

<sup>64</sup> el-Bakara: 2/26; Âl-i Imrân: 3/7, 56-57, 106-107; en-Nisâ: 4/173-174; el-En’âm: 6/143-144; et-Tevbe: 9/124-125; Hûd: 11/106, 108; Yusuf: 12/41; er-Ra’d: 13/17; el-Kehf: 18/79-80, 82, 87-88; en-Neml: 27/59, 84; el-Kasas: 28/67; er-Rûm: 30/15-16; es-Secde: 32/19-20; Fussilet: 41/15, 17; el-Câsiye: 45/30-31; el-Vakıa: 56/88, 90, 92; el-Hâkka: 69/5-6, 19, 25; el-Cin: 72/15; ez-Zâriyât: 79/37, 40; Abese: 80/5, 7; el-İnşikâk: 84/7, 10; Fecr: 89/15-16; el-Leyl: 92/5, 8; ed-Duhâ: 93/9-11; el-Karia: 101/6, 8.

<sup>65</sup> Behçet, *Belağatü’l-Kur’âni’l-Kerîm fî’l-i’câz i’râben ve tefsîren bi’l-icâz*, 1/55; ed-Derviş, *I’râbü’l-Kur’âni’l-Kerîm ve beyânüh*, 1/54.

<sup>66</sup> Hasan, *en-Nahvu’l-vâfi mea rabtîhi bi’l-esâlîbi’r-refîati ve’l-hayâti’l-lügaviyyeti’l-müteceddideh*, 4/504.

<sup>67</sup> el-Bakara: 2/26.

<sup>68</sup> Hasan, *en-Nahvu’l-vâfi mea rabtîhi bi’l-esâlîbi’r-refîati ve’l-hayâti’l-lügaviyyeti’l-müteceddideh*, 4/294.

kendinden öncesini kapsamaması ve içinde 'kavl' kökünden bir kelime yer almadığı hâlde mânâsının varmış gibi yer alması, açık ya da takdir edilen herhangi bir harfi cere bitişmemesi gibi şartlara bağlanmıştır.<sup>69</sup> Söz konusu durumu, şu örnekler üzerinde görmek mümkündür:

Örnek: 1

وَنَادَى أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابَ النَّارِ أَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا نَعَمْ فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ أَنْ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ

*“Cennet ehli, cehennem ehline Rabbimizin bize vadettiklerini gerçek olarak bulduk; siz de Rabbinizin vadettiklerini gerçek olarak buldunuz mu diye sorarlar. Onlar da evet diye cevap verirler. (O sırada) aralarından bir münadi, Allah'ın lâneti zalimlerin üzerine olsun diye seslenir.”*<sup>70</sup>

Şartlarını taşıması bakımından bu ayette yer alan 'en' edatlarına, amel etmeyen 'en-i muhaffefe' denildiği gibi 'en-i müfessere' de denilmiştir.<sup>71</sup> Bu durumda birincisinin kabul edilmesinde anlam bakımından tahkik; ikincinin kabul edilmesinde de tafsil bulunmaktadır.

Örnek: 2

إِذْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّكَ مَا يُوحَىٰ أَنْ أَقْذِفِيهِ فِي التَّابُوتِ فَاقْذِيفِيهِ فِي الْمَيْمِ قَالَتْ لِيَوْمَ الْيَوْمِ بِالسَّاجِلِ يَأْخُذُهُ عَذَابٌ لِي وَعَذَابٌ لَهُ وَالْقَائِلُ عَلَيْكَ مَحَبَّةٌ مِنِّي وَلِتُصْنَعَ عَلَىٰ عَيْنِي

*“Bir zamanlar annene, seni sandığa koyup Nil nehrine bırakmasını, nehrin de kıyıya atarak benim ve senin düşmanın olan bir kimsenin alacağını söylemiştik. Ey Musa! Sevilip nezaretimde yetiştirilmen için sana tarafımdan bir sevgi verdim.”*<sup>72</sup>

Bu ayette yer alan 'en-i tefsiriye', yalın hâlde yer almış ve herhangi bir şekilde cümlenin irab yapısına etki etmemiştir.<sup>73</sup> 'Evhayna' şeklindeki fiilin, 'kavl' mânâsı içermesi lafza akıcılık, anlama tahkik kazandırmıştır. Buna benzer hususlar, çeşitli ayetlerde de yer almıştır.<sup>74</sup>

Örnek: 3

عَبَسَ وَتَوَلَّىٰ أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَىٰ

*“(Peygamber), yanına âmâ birisi geldi diye yüzünü asıp çevirdi.”*<sup>75</sup>

<sup>69</sup> ez-Zerkeşi, *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*, 4/225; Hasan, *en-Nahvu'l-vâfi mea rabtîhi bi'l-esâlîbi'r-refîati ve'l-hayâti'l-lüğaviyyeti'l-müteceddideh*, 4/294; Ahmed, *Evcühü'l-hılâf havle in ve en el-hafifeteyn*, 177-178, 188-189; er-Râcihî, “Eni'l-muhaffefeti fi'l-Kur'âni'l-Kerîm”, 218-219.

<sup>70</sup> el-A'râf: 7/44.

<sup>71</sup> Behçet, *Belağatü'l-Kur'âni'l-Kerîm fî'l-i'câz i'râben ve tefsîren bi'l-icâz*, 3/513.

<sup>72</sup> Taha: 20/38-39.

<sup>73</sup> Behçet, *Belağatü'l-Kur'âni'l-Kerîm fî'l-i'câz i'râben ve tefsîren bi'l-icâz*, 9/224-225; ed-Derviş, *I'râbü'l-Kur'âni'l-Kerîm ve beyânüh*, 9/124-125.

<sup>74</sup> Bk. el-Mâide: 5/111, 117; el-A'râf: 7/43; en-Nahl: 16/68; el-Mü'minûn: 27/23; es-Sâd: 38/6; ed-Duhân: 44/19.

<sup>75</sup> Abese: 1-2.



Bu ayetteki ‘en câehü’ ibaresinin, ‘li encâehü’ şeklinde gelmesi mümkün olduğu için ‘lam’ harf-i cerinin hazfedilmiş olması mümkündür.<sup>76</sup> Böylece lafız ve mânâya, ‘en-i müfessere’ yoluyla farklı bir ahenk kazandırılmıştır.

## 2.7. En Edatının Zâide Olarak Kullanılması

Arap dilinde zait harfler konusu, çeşitli dönemlerde telif edilen eserlerde ele alınan konular arasında yer almıştır. Zaman zaman nahiv ve tefsir kitaplarında bu hususta bilgiler verilmiştir. Bunlar arasında ‘mâ, ba, min, in ve en’ gibi edatlar da yer almıştır. İrab yönünden zait olarak nitelenen ‘en-i zâide’, cümle yapısına herhangi bir şekilde etki yapmamaktadır. Dolayısıyla irab açısından cümlede yer almasıyla almaması arasında bir fark bulunmamaktadır. Fakat tamamen gereksiz de değildir. İçinde yer aldıkları cümlenin lafzına ahenk, mânâsına da vurgu ve tahkik katmıştır.<sup>77</sup>

Bu bağlamda bazı dilciler, ayetlerde ‘en len’ (أَنْ لَّنْ) şeklinde idğamsız olarak iki<sup>78</sup> ve ‘ellen’ (الَّئِنْ) biçiminde idğamlı olarak 11 defa geçen ‘en’ edatının,<sup>79</sup> ‘en-i zâide’ olduğunu; cümlenin irab yapısına her hangi bir tarzda etki etmediğini hatta âmil olan iki edatın peş peşe gelmesi durumunda, okuyup yazma kolaylığı sağlamak için zâide olan ‘en’ ilgecinin hükmünün kaldırılabilirliğini söylemişlerdir.<sup>80</sup> Bazıları da bu durumdaki edatı, ‘en-i muhaffefe’ olarak nitelendirmiştir.<sup>81</sup> Bu hususta geçerli olan kural, ‘en-i zâide’nin daha ziyade ‘lemmâ-i hıniye’ (لَمَّا الْحَيْنِيَّة) sonrasında, ‘lev’ (لَوْ) edatının öncesinde,<sup>82</sup> nadir olarak ‘teşbih kâfi’ ile mecrur olan ismi arasında ve ‘izâ’ edatının sonrasında yer almış olmasıdır.<sup>83</sup> Hakkında farklı görüşlerin yer aldığı ‘en’ edatının kullanım biçimlerini, şu örneklerde görmek mümkündür:

### Örnek: 1

وَدَا النُّونَ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ

“Bir zamanlar Zünnûn (Yunus), bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı zannederek, öfkeli bir halde çıkıp gitmişti. Sonunda karanlıklar içinde Senden başka

<sup>76</sup> el-Birkevî, *İzhârü'l-esrâr fi'n-nahv*, 58.

<sup>77</sup> Ali Bulut, *el-Belâgatü'l-Müeyyereh Meânî-Beyân-Bedi'* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015), 52-53; Ahmet Yüksel, "Dilbilim Açısından Kur'an'da Zaid Harfler", *İslami Araştırmalar Dergisi*, (Cilt 17, Sayı 3, 2004), 171-183; er-Râcihî, "Eni'l-Muhaffefeti fi'l-Kur'âni'l-Kerîm", 215-222; el-Ahmed, *Evcühü'l-hilâf havle in ve en el-hafifeteyn*, 189-190; 200-201.

<sup>78</sup> el-Kehf: 18/48; el-Kiyamet: 75/3.

<sup>79</sup> el-Enbiya: 21/87; el-Hac: 22/15; Muhammed: 47/29; el-Fetih: 48/12; et-Teğabün: 64/7; el-Cin: 5,7,12; el-Müzzemmil: 73/20; el-İnşikak: 84/14; el-Beled: 90/5.

<sup>80</sup> Behçet, *Belağatü'l-Kur'âni'l-Kerîm fi'l-i'câz i'râben ve tefsîren bi'l-icâz*, 6/62, 396.

<sup>81</sup> ed-Derviş, *I'râbü'l-Kur'âni'l-Kerîm ve Beyânüh*, 5/616, 6/352.

<sup>82</sup> ez-Zerkeşi, *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân*, 4/227; Hasan, *en-Nahvu'l-vâfi mea rabtîhi bi'l-esâlîbi'r-refiati ve'l-hayâti'l-lüğaviyyeti'l-müteceddideh*, 4/292-293; er-Râcihî, "Eni'l-muhaffefeti fi'l-Kur'âni'l-Kerîm", 215-222.

<sup>83</sup> Hasan Mahmud Hendâvî, "Eni'z-zâideh inde'n-nahviyyîn ve'l-müfessirin", *Mecelletü'l-buhûsi ve'd-dirâsâti'l-Kur'âniyyeh*, (Erişim 24.07.2024) .

hiçbir tanrı yoktur; Seni tenzih ederim ve gerçekten zalimlerden oldum diye niyaz etmişti.”<sup>84</sup>

Bu ayette en edatı, 'en len' şeklinde idğamsız olarak yer almıştır.

Örnek: 2

وَعَرَضُوا عَلَى رَبِّكَ صَفًّا لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ بَلْ زَعَمْتُمْ أَلَّن نَجْعَلَ لَكُمْ مَوْعِدًا

“Hepsi de Rabbinin huzuruna sıra sıra çıkarılmıştır. Andolsun ilk defa yarattığımız şekilde bize geldiniz. Oysaki size vaat edilenlerin gerçekleşeceği bir zaman belirlemediğimizi sanmıştınız.”<sup>85</sup>

'En' edatı, bu ayette de 'ellen' şeklinde idğamlı olarak yer almıştır.

Örnek: 3

فَلَمَّا أَنْ جَاءَ الْبَشِيرُ أَلْقَاهُ عَلَى وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بَصِيرًا قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ

“Müjdeleyici gelince, gömleği Yakup'un yüzüne koyar koymaz gözleri görmeye başladı. Allah tarafından (gönderilen vahiy ile) bilmediklerinizi ben bilirim demedim mi dedi.”<sup>86</sup>

'En' edatı, bu ayette de mazi bir fiilin başında yalın hâliyle yer almıştır.

Örnek: 4

وَأَنْ لَوْ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَهُمْ مَاءً غَدَقًا

“Eğer doğru yolda gitselerdi, onlara bol su (ve rızık) verirdik.”<sup>87</sup>

Bu ayette de 'en-i zâide', cümlede 'lev' edatından önce gelmiştir. Bazen de şiirlerde kase m fiili ile 'lev' edatı arasında yer almıştır.<sup>88</sup> Bu da “أحلف أن لو حضر لأكافئنه” (yemin ederim, gelse onu ödüllendirirdim) mısraında ya da şair el-Müseyyeb b. Ales'in beytinde “فأقسم أن لو إلتقينا وأنتم ... لكان لكم يوم من الشر مظلم” (Yemin ederim ki siz ve ben karşılaşırsaydık .... Elbette sizin için kötülük dolu bir gün olurdu) şeklinde yer almıştır.

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi 'en-i zâide', irab açısından cümleyi şekillendirmede etkin bir rol oynamamıştır. Fakat anlamı kuvvetlendirme ve doğrulamaya büyük bir katkı sağlamıştır.

## 2.8. En Edatının 'İz', 'Min ecli' ve 'Liellâ' Anlamında Kullanılması

Bazı nahivciler, 'en' edatının mazi veya muzari fiil ile birlikte kullanıldığında 'iz' mânâsına gelebileceğini söylemiştir.<sup>89</sup> Bu şekildeki görüşlerini şu şekilde desteklemişlerdir:

<sup>84</sup> el-Enbiyâ: 21/87.

<sup>85</sup> el-Kehf: 18/48; el-Kiyâme: 75/3.

<sup>86</sup> Yusuf: 12/96; Hûd: 11/77; el-Kasas: 28/19; el-Ankebût: 29/33.

<sup>87</sup> el-Cin: 72/16.

<sup>88</sup> Faruk Muvâsî, “In ve eni'z-zâideh” *Divânü'l-Arab*, (Erişim Tarihi 27.07.2024).

<sup>89</sup> ez-Zerkeşi, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, 4/228; er-Râcihî, “Eni'l-muhaffefeti fi'l-Kur'âni'l-Kerîm”, 224-225.

بَلْ عَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ فَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا شَيْءٌ عَجِيبٌ

“Kâfirler, aralarından bir uyarıcı geldiğinde (yadırgamış ve) bu şaşılacak bir şeydir demişlerdir.”<sup>90</sup>

Bazı âlimler de ‘en’ edatının ‘... den dolayı, için, diye’ gibi anlamlara gelen ‘min ecli’ yerine kullanıldığını belirtmiştir. Bunu da şu şekilde örneklendirmiştir.<sup>91</sup>

وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهُدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا

“Yetimleri nikâh çağına gelinceye kadar deneyin. Eğer onların yeterli fikri olgunluğa sahip olduklarını tespit ederseniz, mallarını kendilerine hemen verin. Büyüyüp de mallarını alacaklar diye israf ederek ve saçıp savurarak yiyip tüketmeyin. Zengin olan (veli), yetim malına tenezzül etmesin, Yoksul olan da (hizmetinin karşılığı kadar) ölçülü bir şekilde yesin. Şahitler huzurunda mallarını kendilerine teslim edin. Hesap sorucu olarak Allah yeter.”<sup>92</sup>

Bazı dil âlimleri ve müfessirler de çeşitli ayetlerde yer alan ‘en’ edatının ‘... maması için ya da ... masın diye’ mânâsına gelen ‘li enlâ’ yerine kullanılmış olduğunu söylemiştir. Buna da şu ayetleri delil göstermişlerdir.<sup>93</sup>

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ وَكَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ

“Rabbin, kıyamet gününde biz bundan habersizdik veya daha önce atalarımız şirk koşmuştu, biz de onların arkasından gelen bir nesildik (onların izinden gittik); batıl işleyenlerin yüzünden bizi helak eder misin demeyesiniz diye âdemoğullarının sırtlarından zürriyetlerini almış; onları kendilerine şahit tutmuş; (akabinde) ben sizin rabbiniz değil miyim demiş; onlar da evet rabbimizsin, biz buna şahidiz demişlerdi. Belki (inkârlarından) dönerler diye ayetleri böyle ayrıntılı bir şekilde açıklıyoruz.”<sup>94</sup>

‘En’ edatının, bu ve benzeri ayetlerde<sup>95</sup> ‘li enlâ’ mânâsında kullanıldığını söyleyenler<sup>96</sup> olduğu gibi masdariye olduğu hakkında görüş beyan edenler de olmuştur. Şu örnek de söz konusu özelliğe sahip bulunmaktadır.

يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

<sup>90</sup> el-Kâf: 50/2; el-Bakara: 2/258; es-Sad: 38/4, eş-Şuarâ: 26/51; Abese: 80/1-2.

<sup>91</sup> er-Râcihî, “Eni’l-muhaffefeti fi’l-Kur’âni’l-Kerîm”, 224-225.

<sup>92</sup> en-Nisa: 4/6. Bazı nahiv alimleri, Bakara sûresi 282. ayette yer alan ‘en’ edatına ‘... den dolayı ve... den için’ şeklinde ‘liellâ’ anlamı vermiştir. Kûfeliler de bunun şartıye olduğunu söylemiştir. (Bk. er-Râcihî, “Eni’l-muhaffefeti fi’l-Kur’âni’l-Kerîm”, 225).

<sup>93</sup> ez-Zerkeşi, *el-Burhân fî ulûmi’l-Kur’ân*, 4/228; er-Râcihî, “Eni’l-muhaffefeti fi’l-Kur’âni’l-Kerîm”, 225.

<sup>94</sup> el-Araf: 7/172-174.

<sup>95</sup> en-Nahl: 16/15; Lokman: 31/10; el-Hucurât: 49/2. (Bk. er-Râcihî, “Eni’l-muhaffefeti fi’l-Kur’âni’l-Kerîm”, 225).

<sup>96</sup> Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü’t-Tefâsir*, (Kahire: Dâru’s-Sâbûnî li’t-Tıbah ve’n-Neşr ve’t-Tevzî’, 1417/1997), 1/447.

*"Allah, şaşırmasınız diye size açıklama yapıyor. O her şeyi bilmektedir."*<sup>97</sup>

Bazı dil uzmanları, buradaki 'en tedillû' ibaresini, 'liellâ tedillû' şeklinde anlayıp anlamlandırmıştır.<sup>98</sup> Bu durumda 'en' edatı, sanki 'liellâ' şekline dönüşmüş gibi anlama bir olumsuzluk kazandırmıştır. Aynı zamanda yapılma gerekçesi de belirtilmiştir.

Yukarıda yer alan örneklerde görüldüğü gibi 'en' edatı, bazı ayetlerde idğamlı, bazısında idğamsız, bazılarında da 'iz', 'min ecli' ve 'liellâ' mânâsında yer almıştır. Yazılışları aynı olmasına rağmen, her birisi içinde yer aldığı cümlelerin yapısına ve taşıdığı anlama farklı şekilde katkı sağlamıştır.

### SONUÇ

Tarihi süreç içinde Allah, rahmeti gereği seçtiği peygamberler ve onların dilleri üzerinden çeşitli milletlere hitap etmiştir. Bu sayede neredeyse her dil, vahyi muhataplarına taşıyan bir iletişim vasıtası olarak kullanılmıştır. Bu durum, Hz. Âdem ile başlayıp Hz. Muhammed'e kadar değişmeyen bir yasa hâlini almıştır. Sünnetullah olarak süregelen bu uygulama, Kur'an-ı Kerim ile bir defa daha tekrarlanıp nihayet bulmuştur. Böylece evrensel düzeyde yapılan nihaî çağrı da Arapça olarak yapılmıştır. Bu da ona yeni bir veche kazandırıp zirveye taşımıştır. Böylece savm, salat, zekât ve hac gibi bazı kelimeleri kavramlaştırılmış ve ona kendisine has bir zenginlik kazandırılmıştır. Bu esnada dilin bütün unsurları, hassas bir ölçüye tabi tutulmuş; eksik ve fazla kullanıma mahal bırakılmamıştır.

Ayetlerinin terkiibinde yer alan her öge, özenle seçilmiş ve birbiriyle sıkı bir şekilde irtibatlanmıştır. Bu duruma, kelimelerin yanında edatlar ve diğer unsurlar da dâhil edilmiştir. Böylece her birisine, metnin lafzına ahenk; mânâsına da derinlik sağlayan birer hususiyet kazandırılmıştır. Bunlardan bir tanesini de 'en' yelpazesi altında yer alan edatlar olmuştur. Bunlar, yazılış yönünden aynı olmasına rağmen, ayetlerde kullanım yerleri farklı olduğu için 'en-i muhaffefe', 'en-i masdariye (nasibe)', 'en-i nâfiye', 'en-i şartiye', 'en-i cazime', 'en-i tefsiriye', 'en-i zâide' gibi farklı isimler almıştır. Hatta dilbilimciler, metnin imkân vermesi durumuna bağlı olarak aynı edata farklı isimler vermiş ve ona göre değerlendirerek farklı anlamlara ulaşmıştır. Bu hususu, aynı ayette ya da cümlelerde yer alan edatlara dair yapılan farklı değerlendirmelerde görmek mümkündür. Benzer bir husus, 'en' edatının, 'iz' ve 'liellâ' mânâsında kullanılmasında da kendisini göstermiştir. Bu da ayetlerin anlaşılıp yorumlanmasına bir nevi zenginlik katmıştır.

Kur'an-ı Kerim'i doğru anlamak ve anlamlandırmak için ayetleri meydana getiren her bir unsurun önemsenmesi ve azami derecede dikkate alınması gerekmektedir. Zira ayetlerde yer alan her bir unsur, ya lafza ya da mânâya katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla bu da onun muciz bir kelam olduğunu ve anlaşılması için aşırı derecede hassasiyet gösterilmesi gerektiğini ortaya koymuş bulunmaktadır. Bu

<sup>97</sup> en-Nisa: 4/176; el-Mümtehine: 60/1.

<sup>98</sup> el-Ferrâ, *Meâni'l-Kur'ân*, 1/303.

hususunu, hat (yazı) itibariyle küçük fakat mânâya katkısı yönünden büyük olan 'en' edatında da görmek mümkündür.

'En' yelpazesi altında yer alan edatlardan bazıları, içinde yer aldığı cümlenin irab yapısına etki etmiş; bazıları da herhangi bir şekilde etki yapmamıştır. Fakat lafza (söze) bir akıcılık ve bir ahenk sağlamıştır. Diğer taraftan da her birisi, mânâya tahkik ve bir derinlik kazandırmıştır. Bu da ayetlerde yer alan her unsurun, ne kadar önemli ve birbiriyle ne kadar sıkı sıkıya bağlantılı olduğunu ortaya koymuştur.

#### KAYNAKÇA

- Ahmed, el-Beşir Sıddîk Abdülvahid. *Evcühül-hulâf havle in ve en el-hafifeteyn - Diradâtün Nahviyyetün*. Sudan: Camiatu Hartûm Külliyyetü'd-Dırâsâti'l-Ulyâ Kismu'l-Lügati'l-Arabiyyeh, Bahsün lineyli Dereceti'd-Doktora, 1427/2006.
- Aktaş, Osman. Arapçada 'Mâ' Edatının Anlam Türleri: Amme Cüzü Örneği". *Eskiyeni* 44 (Eylül/September 2021).
- Arslan, Gıyasettin. "Kur'an-ı Kerim'de Eyyü Edatı ve Tercüme Problemi". *Bilimname XV* (2008/2).
- Ateş, Avnullah Enes. "Kur'an'da 'Mâ' Edatının Farklı Kullanımları ve Kur'an Yorumlarına Etkisi". *Tefsir Araştırmaları Dergisi* (Nisan/2018, Cilt: 2. Sayı: 1).
- Birkevî, Zeynüddin Muhammed b. Ali. *İzhârü'l-esrâr fi'n-nahv*. Beyrut: Dâru'l-Minhâc li'n-Neşri ve't-Tevzi', 1430/2009.
- Bulut, Ali. *el-Belâgatü'l-Müeyyessereh Meânî-Beyân-Bedi'*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015.
- Bulut, Nadir. *Arap Dilinde Müevvel Masdar ve Kullanımları*. Sivas: Cumhuriyet üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Curcânî, Abdulkâhir. *Şerhu'l-cumel fi'n-nahvi*. thk. H. Abdulkâdir İsâ. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2011.
- Çavdar, Emre. *Arap Dili'nde 'Lâm', 'Lâ', 'Mâ' Edatları ve Kur'ân-ı Kerîm'deki Kullanımları*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Dervîş, Muhyiddîn. *l'râbü'l-Kur'âni'l-Kerîm ve beyânüh*. Beyrut: Yemâme-Dâru İbn Kesîr, 1420/1999.
- Dinçer, Ferit. "Kur'ân'da İnne Edatının Kullanım Şekilleri ve Anlamı". *Din ve Bilim-Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* (Haziran 2020, 3).
- Ferrâ, Ebu Zekeriyâ Yahya b. Ziyâd. *Meânî'l-Kur'ân*. Muh: Ahmed Yusuf vd. Mısır: Dâru'l-Mısriyye li't-Te'lîf ve't-Terceme, ty.
- Hasan, Abbas. *en-Nahvu'l-vâfi mea rabtîhi bi'l-esâlîbi'r-refîati ve'l-hayâti'l-lügaviyyeti'l-müteceddideh*. Mısır: Dâru'l-Meârif, 3. Basım, 2018.
- Hendâvî, Hasan Mahmud. "Eni'z-zâideh inde'n-nahviyyîn ve'l-müfessirin". *Mecelletü'l-buhûsi ve'd-dirâsâti'l-Kur'âniyyeh*, (Erişim 24.07.2024) <https://jqrs.qurancomplex.gov.sa/?p=86>
- İbn Hamza, Mustafa. *Netâyicü'l-efkâr şerhu izhâri'l-esrâr*. İstanbul: Binezâreti Muhammed Lebîb, 1277.

- İbn Yeîş, Muvaffakuddîn Ali b. Yeîş. *Şerhu'l-mufasssal*. Mısır: İdâretü't-Tıbbî'l-Münîreh, ty.
- Kur'ân Yolu Meâli*, çev. Hayrettin Karaman vd. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 7. Basım, 2017.
- Muvâsî, Faruk. "İn ve Eni'z-Zâideh". *Divânü'l-Arab*, Erişim Tarihi 27.07.2024.  
<https://www.diwanalarab.com/%D8%A5%D9%86%D9%92-%D9%88-%D8%A3%D9%86%D9%92-%D8%A7%D9%84%D8%B2%D8%A7%D8%A6%D8%AF%D8%A7%D9%86>
- Râcîhî, Fâtıma Râşid. "Eni'l-muhaffefeti fi'l-Kur'âni'l-Kerîm". *Camiatü Kuveyt-Külliyetü'l-Adab, Mecelletü Külliyyeti'l-İnsâniyyât ve'l-Ulûmi'l-İctimâiyyeh* (Sayı: 22, 1420/1999).
- Râzî, Fahrüddîn. *Mefâtihu'l-Gayb - et-Tefsîru'l-Kebîr*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 3. Basım, H. 1420.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't-tefâsir*. Kahire: Dâru's-Sâbûnî li't-Tıbah ve'n-Neşr ve't-Tevzî', 1417/1997.
- Soylu, Ali. "Kur'an'da Hz. İbrahim'in Duâlarındaki Evrensel Prensipler". *Uluslararası Hz. İbrahim ve Nübüvvet Sempozyumu*. ed. Atilla Yargıcı vd. İstanbul: Nida Yayıncılık, 2019.
- Suyûtî, Abdurrahman b. Celâleddin. *Hem'ul-hevâmi' fi şerhi cem'il-cevâmi'*. thk. A. Şemsüddîn. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1998.
- Şahin, Hüseyin. *Arap dilinde in (أَنْ)'i Şartıye ve Kur'ân-ı Kerim'deki Kullanımları*. Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Şeyhlî, Behcet Abdülvahid. *Belâgatü'l-Kur'âni'l-Kerîm fi'l-ı'câz ırâben ve tefsîren bi r'câz*. Amman: Mektebetü Dandîs, 1422/2001.
- Yüksel, Ahmet. "Dilbilim Açısından Kur'an'da Zaid Harfler". *İslami Araştırmalar Dergisi* (Cilt 17, Sayı 3, 2004).
- Zerkeşî, Ebu Abdillah Bedrüddin Muhammed b. Abdullah. *el-Burhân fi ulûmi'l-Kur'ân*. Muh: M. Ebu Fadl. Beyrut: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabîyyeh İsa el-Babî el-Halebî ve Şürekâüh, 1376/1957.
- Zeydan, Abdulcebbar Fethi. *Eni'l-muhaffeh mine's-seqileti fi'l-Kur'ani'l-Kerim Dirasetün Nahviyyetün*. Camiatü Musul Mecelletü Ebhasi Külliyyeti't-Terbiyyeti'l-İslamiyyeh, (2006).